

Danske baptister og Grundtvig

Artikel i *Dansk Kirketidende* nr. 2/2013 af Bent Hylleberg

Ny forskning om grundlovens tilblivelse fortæller, at Grundtvig og P.C. Mønster, danske baptisters førstemand, rangerede på samme linje, da det gjaldt kampen for religionsfrihed. Grundtvig levede som bekendt med besvær i statskirken, indtil han i 1839 på ny besluttede at træde i dens tjeneste. Mønster brød derimod med statskirken, idet han – på reformationsdagen i 1839 – stiftede Nordens første frimenighed i København. Her vil jeg klargøre Grundtvigs og Mønsters positioner og belyse grundtvigianernes og baptisternes historiske samspil. På den baggrund rejser jeg spørgsmålet, om grundtvigianere og baptister kan arbejde sammen, når det aktuelt gælder om at implementere grundlovens løfteparagraffer for at skabe en fremadrettet religionspolitik for det 21. århundrede.

Samme frihedstrang – forskellige veje

Efter nederlaget til H.N. Clausen i 1825 overvejede Grundtvig at gå én af to veje. Enten skulle 'Kristi menighed' forlade statskirken – eller forblive indenfor den, hvis der blev givet frihed til det. I 1831 prøvede Grundtvig den første mulighed, idet han efter ophold i England søgte om at danne en frimenighed. Efter afslag krævede han fra 1834 frihed indenfor statskirken. Sognebåndets ophævelse og præstefrihed ville være et 'uskyldigt Middel' til at 'skaffe baade Lutheranerne og alle Danske Folk den nødvendigste Samvittigheds-Frihed'. Kirken skulle blive 'en Stats-Indretning', hvori frie menigheder samledes om frie præster. Her skulle være plads til alle konfessioner: 'Skal de Christne kunne komme til Live, voxer og trives i den Møg-Bænk, en Stats-Kirke for dem altid er, da maae alle Brætterne bort, saa Indretningen i kirkelig Henseende kun bliver ved i Indbildningen'! Hermed havde Grundtvig fundet sin egen model for religionsfrihed. Selv om hans ansøgning om begge friheder – lægfolkets og præsternes – blev nedstemt af Stænderforsamlingen, trådte han med stor optimisme igen ind i statskirkens tjeneste som præst ved Vartov i sommeren 1839.

Efter P.C. Mønsters 'overgang til kristendommen' i 1830 virkede han fem år blandt de vakte i 'den hellige trekant' på Sydvestsjælland. Her lærte han skolelærer Rasmus Sørensen at kende. Snart samarbejdede de for at få deres 'gudelige forsamlinger' lovliggjorte. Med magister J.C. Lindberg som bindeled til Grundtvig samlede Mønster og Sørensen i 1834 underskrifter for sognebåndets løsning. Fra 1835 bosatte Mønster sig i København, hvor han gik i kirke hos Grundtvig, skrev til ham og besøgte ham. Men fra 1836 distancerede han sig fra Grundtvig, idet både han og Sørensen vendte sig mod Grundtvigs krav om præstefrihed. De frygtede 'Præste-Regimente' i kirken. Fra 1837 ledte Mønster sin egen 'gudelige kreds', hvoraf de fleste blev baptister i 1839.

Selv om Grundtvig og Mønster fulgte hvert sit spor efter 1839, forsvarede Grundtvig baptisterne, da øvrigheden tog stævninger, dagbøder, fængslinger, udpantninger og tvangsdåb i brug. I 1842 udgav han et flyveskrift 'Om Religions-Forfølgelse', hvori han fastslog, at det er 'Religions-Forfølgelse, naar man fængsler og straffer enten Giendøbere eller Andre, blot fordi de udøve og udbrede en fra Stats-Kirken afvigende *Gudsdyrkelse*'. Mønster valgte at gå en anden vej. Efter han havde dannet 'Daabsmenigheden', indsendte han i sommeren 1840 et 'Andragende om fuld Religionsfrihed for Danmark' til Stænderforsamlingen. Her havnede det i hænderne på biskop J.P. Mynster – Mønsters og Grundtvigs modstander – og blev derfor ikke oplæst. Mønster undgik ikke fem fængslinger, der bragte ham bag tremmer i to år, økonomisk ruin og splittelser i menigheden under hans fravær. Og stænderforsamlingen lyttede aldrig til den første danske begæring om, at det bør 'tillades enhver at udtræde af Statkirkens Samfund og efter eget Godtbefindende indtræde i en Dissent-Menighed eller slet intet kirkeligt Samfund tilhøre'. Mønsters model for frihed var 'den engelske og amerikanske' – engelsk i udgangspunktet med en statskirke, men med en amerikansk målsætning, idet der til frihed også hørte lighed. Grundtvig ville det samme med sin 'splinterny Opdagelse' – 'den nordiske model', hvor alle forblev i statskirken med frihedsrettigheder på lige vilkår. Ingen af modellerne

blev gennemført i 1849. Mønster fik frihed, men ikke lighed. Grundtvig fik foruden friheden efterhånden sognebåndsløsning (1855) og valgmenigheder (1868), men ikke præstefrihed.

Samme grundlag – forskellige tolkninger

På denne baggrund bliver de teologiske forskelle mellem Grundtvig og Mønster begribelige. I de gudelige kredse positionerede man sig i 1830'erne i forhold til Grundtvigs 'mageløse opdagelse'. Mønster kom til København som en ivrig tilhænger af 'det Lindberg-Grundtvigske System' – at den apostolske dåbspagt, som tradition nedarvet fra apostlene, stod over Skriften som norm. Men efter mødet med Grundtvig skiftede han syn, fordi Grundtvig hævdede, at lægfolk skulle afholde sig fra at læse Bibelen. De havde ikke Helligånden, som præsterne fik ved ordinationen. Mønster tænkte fra nu af parallelt med Sørensen og de 'bibeltroende', modsat Grundtvig og 'de kirketroende'. Heraf fulgte snart et nyt kirkesyn. Med Grundtvig delte han opfattelsen, at Jesu Kristi kirke aldrig kan være en 'Kirke-Stat', der udøver tvang, men altid er et 'Guds-Folk'. For Grundtvig førte det til den opfattelse, at den borgerlige 'Stats-kirke' bør være 'et aldeles *verdsligt og juridisk* begreb', der kunne omfatte enhver trosretning – 'christelig, jødisk, tyrkisk eller hedensk'. Mønster derimod stilede mod kirkebrud, og længsel efter frihed førte i efteråret 1839 til, at han brød med statskirken.

Mønsters bibelsyn fik også betydning for hans dåbssyn. Han var som mange andre blevet stærkt påvirket af Grundtvigs betoning af dåbspagten. Men hans nye skriftsyn bragte ham gradvist ind i anfægtelser vedrørende barnedåben. Fra 1836 virkede han for afskaffelse af den tvungne barnedåb. Man måtte dæmme op for, at 'vantroe Forældre skulde tvinges til at lade deres Børn døbe'. I 1838 bestred han barnedåbens gyldighed. Nu var det 'reent galt', at dåben for børn var genfødselsens bad ved Helligånden. Sommeren efter opsøgte baptisten Julius Købner fra Hamburg Mønsters kreds. Købner skrev herom: 'De havde flittigt ransaget Skrifterne og var kommen til den Slutning, at Barnedaaben var en vildfarende Handlemaade og burde gives op, og det vilde være bedre igjen at bruge Neddypning i Stedet for Bestækelse. Alligevel var de af den Mening, at de, som var blevet bestænket som Spæde, skulde være ansete som døbt. De var uvidende om, at der var andre Christne, som lig dem selv forkastede Barnedaaben, og de havde aldrig hørt om Baptister eller disses Meninger'. Sidst i oktober – efter deres dåb havde fundet sted i ly af mørket i Lersøen på Nørrebro – stiftede de 'Daabsmenigheden', hvor Mønster blev leder. Det var denne menigheds frihed, Grundtvig talte for i 1842. Og Mønster agtede fortsat Grundtvig.

Samme sag – forskelligt eftertryk

Spørger man, om spiritualiteten blandt danske baptister er 'grundtvigsk' eller 'indremissionsk', kan der ikke gives et entydigt svar. Det vekslede fra menighed til menighed. I 1868 anbefalede ledelsen, at menighedernes unge ikke tog på højskoler, hvor 'den grundtvigske Religionspolitik' dominerede, fordi 'Grundtvig er nær ved at sætte de nordiske Guder ved siden af Christus'. Baptisterne burde rejse deres egen folkehøjskole. Det lykkedes i 1890 syd for Aalborg. I 1899 sagde forstanderen, P. Olsen, der havde været elev på Kjøng Højskole: 'Undervisningen saavel som Livet vil faa sin egen Farvetone; men derfor skal der alligevel herske den fuldeste Religionsfrihed'.

Når Olsen sammenlignede baptister med andre kristne, sagde han om grundtvigianerne, at de havde en 'Gudsfrygt, der er den samme, som findes blandt os, men den er bygget sammen med saa meget, som er os fremmed'. Samtidig erklærede han sin kærlighed til den apostolske trosbekendelse. Den var 'den smukkeste og mest enkle Opsummering af den kristne Tros Grundsandheder'. Men fordi den af grundtvigianerne er blevet sat i Bibelens sted, må baptisterne lade den ligge: 'Vi maa ofre det Smaa, som andre har gjort stort, for at hævde det Store, som de har nedsat og stillet i Skygge'.

Baptisterne forstod aldrig grundtvigianerne, når den nationale betoning overdøvede den økumeniske åbenhed, som Grundtvig demonstrerede i hele forfatterskabet. Efter tabet af Sønderjylland lød det blandt baptisterne: 'En Christens Politik er Guds Rige. Nationalhadet er fra Satan. Politiken ville vi overlade til Grundtvigianerne, som indbilde sig, at de forstaa Sagen, og som synes at holde Gud for de danskes Gud, som om Han ikke var Gud for andre'. Det økumeniske perspektiv, der prægede

både Grundtvigs teologi og hans salmer – i modsætning til mange grundtvigianere – hørte fra 1839 til dansk baptisms identitet. De var således med både her i landet ved etableringen af Det økumeniske Fællesråd (1939) og medlem af Kirkernes Verdensråd ved dets stiftelse (1948).

Grundtvigs virkningshistorie blandt baptister er gennem årene blevet større. Det gælder ikke mindst den spiritualitet, der er resultatet efter brug af Grundtvigs salmer. Antallet af Grundtvig-salmer, der er medtaget i 1900-tallets salmebøger, har været støt stigende. I den sidst udgivne salmebog i 1989 er hver femte salme skrevet af eller bearbejdet af Grundtvig. Hans salmer har åbnet baptisters øjne for treenighedstroen – ikke mindst når det gælder glæden over skabelsen og det håb, der udspringer af påskemorgen og pinsedag.

Nye udfordringer – fælles initiativ?

Grundtvigianere og baptister kæmpede mod myndighederne for frihed til at være kristne i datidens samfund. De ansøgte om religionsfrihed 'for Loke såvel som for Thor', inden Grundloven så dagens lys i 1849 – med store omkostninger for dem selv. De blev en ny tids fortropper – hverken lige-dannede med kulturkirken eller den herskende samfundsorden, fordi lovene satte urimelige grænser for friheden til at tænke og tro. Kan vi i dag benytte sådanne iagttagelser, når det gælder en ny religionsmodel i et helt anderledes religiøst farvet Danmark?

Vi drøfter for tiden, om den danske religionsmodel – med ét privilegeret trossamfund – er på vej mod et tippepunkt, hvor ændringer i forholdet mellem stat, folkekirke og de øvrige trossamfund er uomgængelige. Det handler om, hvordan grundlovens to løfteparagraffer bør omsættes i konkret religionslovgivning. Når folketetinget ikke til dato har fundet anledning til at regulere 'de fra folkekirken afvigende trossamfunds forhold ved lov' (§ 69), skyldes det givetvis, at folkekirkens løfteparagraf – 'folkekirkens forfatning ordnes ved lov' (§ 66) – ikke er blevet udfyldt. Hvis det sker nu på baggrund af det udvalgsarbejde, som Manu Sareen har igangsat, følger der givetvis også en drøftelse af, hvordan lovgivningen for 'de fra folkekirken afvigende trossamfund' skal se ud.

Mon grundtvigianernes og baptisternes fælles indsats i 1840'erne for religionsfrihed kan inspirere os til et fælles initiativ, når det gælder det 21. årh. religionsmodel? Vil vi kæmpe, som de gamle gjorde, for at skabe en religionsmodel, hvor der ikke diskrimineres, men hvor vi tværtimod sikrer både frihed og lighed for alle – kristne, jøder, muslimer og andet godtfolk, der i dag virker her til lands? Konkret kan spørgsmålet deles i to: Vil vi sammen arbejde for at implementere Grundtvigs religionsmodel, hvor alle skal kunne rummes og arbejde på lige vilkår indenfor den samme 'borgerlige ramme' – altså udforme 'statskirken' som et 'gæstekammer' for alle trossamfund? Og vil vi sammen virke for Grundtvigs og danske baptisters tanke om, at kirkelige og borgerlige handlinger skal adskilles, så fødsels-, navne- og dødsregistrering samt vielser henhører under statens opgaver, mens trossamfundene tager sig af de handlinger, der alene hører tros livet til – for vores vedkommende som kristne: Dåb, nadver og velsignelser i forbindelse med kirkelige handlinger i livets forskellige faser? – Selv om Grundtvig og Mønster gik hver sin vej i 1800-tallet, ville de glæde sig, hvis deres efterkommere i det 21. årh. vil gå foran med et sådant initiativ!

Læs mere

Jens Rasmussen: *Religionstolerance og religionsfrihed*, Syddansk Universitetsforlag 2009.

Lisbet Christoffersen (et al, red): *Fremtidens danske religionsmodel*, Forlaget Anis 2012.

Niels Thomsen: *Grundtvig, statskirken og Herrens menighed*, i Fønix nr. 1-2, København 2012.

Bent Hylleberg: *P. C. Mønster – et studium i fædrene tro*, Føltveds Forlag 1978.

Bent Hylleberg og Bjarne Møller Jørgensen: *Et kirkesamfund bliver til*, Føltveds Forlag 1989.

Bent Hylleberg: *P. C. Mønsters ansøgning om religionsfrihed 1840*, Kirkehistoriske Samlinger 1999.

Bent Hylleberg: *Grundloven, baptisterne og religionsfriheden*, Ælnoths Skriftserie, nr. 9, 1999.

Forfatter

Bent Hylleberg, præst ved Immanuelskirken, Århus, 1969-1985, rektor på Baptistkirkens teologiske Seminarium, Tølløse, 1985-2000, studieleder ved Skandinavisk Akademi for Ledelse og Teologi, SALT-dk, 2000-2009. Peder Oxesvej 3, 4340 Tølløse. bent@hylleberg.info